

**Idealizm
i pragmatyzm.
Życie przestrzeni,
życie w przestrzeni**

**FORUM
PRZESTRZENI
MAŁOPOLSKA**

Organizator: Województwo Małopolskie
Urząd Marszałkowski Województwa
Małopolskiego
Departament Kultury i Dziedzictwa
Narodowego

Czas: 14 grudnia 2016

Miejsce: Muzeum Lotnictwa Polskiego
Al. Jana Pawła II 39, Kraków

Raport z warsztatów Piramidy VISIS

Raport jest podsumowaniem dwóch warsztatów, z udziałem różnorodnej grupy ekspertów i ekspertek: architektów, urbanistów, przedstawicieli samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, instytucji badawczych i naukowych oraz firm z całej Polski, którzy na co dzień przyczyniają się do kształtowania przestrzeni w naszych miastach.

Warsztaty zostały przeprowadzone przez trenerki z Fundacji Sendzimira w trakcie Forum Przestrzeni. Małopolska, które miało miejsce w dniu 14 grudnia 2016 roku w Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie. Celem spotkania była refleksja nad kształtem i jakością przestrzeni, w której żyjemy i którą zamieszkujemy, w kontekście historycznych

MAŁOPOLSKA

i społecznych uwarunkowań procesów formujących przestrzeń i krajobraz oraz praktycznych działań na rzecz poprawy jakości życia. Warsztaty pozwoliły na wypracowanie rozwiązań, które mogą zainspirować uczestników do podejmowania innowacyjnych działań w ich aktywności zawodowej oraz umożliwiły uczestnikom poznanie narzędzia Piramida VISIS, które może być wykorzystane w działaniach partycypacyjnych dotyczących kształtowania przestrzeni.

Uczestnicy Forum pracowali równolegle w dwóch niezależnych grupach. Efekty ich pracy zostaną opisane w treści niniejszego raportu, a udostępnienie ich uczestnikom wydarzenia wzmocni zapoczątkowaną podczas warsztatów wymianę wiedzy i doświadczeń między nimi.

Grupy zajmowały się dwoma tematami: „Miejskie ekosystemy” i „Aktywność dla przestrzeni, przestrzeń do działania”. Pierwsza grupa pracowała nad wyzwaniem i rozwiązaniami w zakresie zazieleniania miast, niekonwencjonalnych metod tworzenia zielonej infrastruktury (ogrodów społecznych, łąk miejskich, zielonych balkonów, partyzantki ogrodniczej), ochrony terenów zieleni, zapobiegania ich degradacji i zmniejszenia wskaźnika powierzchni biologicznie czynnych w procesach inwestycyjnych, dostępu do wody w mieście jako przestrzeni rekreacji i błękitnej infrastruktury oraz przewietrzania i jakości powietrza w miastach.

Druga grupa zajmowała się tematyką procesów partycypacyjnych w kreowaniu przestrzeni publicznych, działań organizujących przestrzeń na potrzeby wspólnot i lokalnych społeczności, rozwiązań przestrzennych sprzyjających obywatelskiej aktywności nie tylko w procesach rewitalizacji oraz dbałości o jakość architektury i funkcjonalność założeń urbanistycznych.

Praca warsztatowa została zorganizowana z wykorzystaniem narzędzi Akceleratora VISIS¹ i podzielona na następujące etapy:

¹ Akcelerator VISIS to zestaw narzędzi opracowanych przez ekspertów i doradców międzynarodowej sieci AtKisson Group po to, aby umożliwić efektywne planowanie, wdrażanie, monitoring oraz ewaluację zrównoważonego rozwoju, zarówno w firmach, organizacjach jak i społecznościach lokalnych. Dotychczas z narzędzi VISIS korzystali m.in. Toyota, WWF, miasta Nowy Orlean i Sztokholm, Uniwersytet w Uppsali, ale też Gmina Zawoja czy miasto Sucha Beskidzka. Więcej na http://www.sendzimir.org.pl/Akcelerator_ZR

Miejskie ekosystemy podsumowanie pracy grupy pierwszej

Etap 1. Jakie są najistotniejsze wyzwania związane z zapewnieniem wysokiej jakości środowiska miejskiego w mieście na przykładzie Krakowa?

Uczestnicy i uczestniczki pracowali w trzech zespołach. Każdy z nich koncentrował się na jednym aspekcie tematycznym odpowiadającym jednemu filarowi zrównoważonego rozwoju: środowisku, gospodarce, społeczeństwu i jakości życia.

Pierwszym etapem pracy warsztatowej było określenie wyzwań w trzech głównych aspektach tematycznych, co przedstawiamy w poniższej tabeli:

Obszar	Miejskie ekosystemy
Wyzwania środowiskowe	<ul style="list-style-type: none"> • Utrzymanie funkcji korytarzy ekologicznych • Jakość powietrza związana z transportem • Funkcjonowanie systemów transportowych • Gospodarowanie zielenią osiedlową • Bioróżnorodność i jakość obszarów naturalnych (poziom oferowanych usług ekosystemów) • Zatrzymywanie wody w krajobrazie
Wyzwania gospodarcze	<ul style="list-style-type: none"> • Koszty utrzymania istniejących terenów zieleni • Presja inwestycyjna (konkurencja o przestrzeń) • Koszty zdrowotne związane z zanieczyszczeniem powietrza
Wyzwania społeczne i związane z jakością życia	<ul style="list-style-type: none"> • Dostęp do urządzonych terenów zieleni (odległość maks. 300 m w linii prostej, powierzchnia min. 10 m²/osobę) • Połączenie terenów zieleni (brak grodzień, swobodne przechodzenie, też na terenach nadrzecznych) • Istnienie ciągów pieszo–rowerowych, powiązanie tych sieci z obszarami zieleni • Poziom świadomości w zakresie praw pieszych i rowerzystów • Dostosowanie terenów zieleni do zróżnicowanych odbiorców (osoby niepełnosprawne, seniorzy, dzieci) • Poziom zaangażowania mieszkańców w kształtowanie zieleni i ochronę powietrza poprzez zmianę zachowań transportowych • Bezpieczeństwo na terenach zieleni

Etap 2: Dlaczego sytuacja środowiskowa tak wygląda? W jakich obszarach najlepiej podjąć interwencje?

Uczestnicy warsztatu dostrzegli wiele powiązań występujących pomiędzy zidentyfikowanymi przez nich elementami systemu wpływającymi na kształt i jakość przestrzeni miejskiej.

Dyskusja w pierwszej grupie koncentrowała się na potrzebach stworzenia systemu zarządzania środowiskiem, problemach wynikających z braku planów zagospodarowania przestrzennego, świadomości interesariuszy (mieszkańców, administracji i inwestorów) w zakresie działań środowiskowych, alternatywnych rozwiązań, wartości zieleni (która dla decydentów nie ma charakteru ekonomicznego, więc bywa degradowana, wskutek presji inwestycyjnej) oraz braku środków finansowych na rozwój i utrzymanie zieleni. Grupa zwróciła uwagę na istotne znaczenie spójności terenów zieleni (tereny zieleni muszą stanowić system połączonych ze sobą przestrzeni i ciągów, na terenie całego miasta), potrzebę dialogu pomiędzy mieszkańcami a administracją. Istotnym elementem prawidłowego funkcjonowania miejskiego ekosystemu była również jakość powietrza, na którą wpływa m.in. sposób ogrzewania budynków oraz funkcjonowanie transportu miejskiego. Jakość powietrza ma według uczestników i uczestniczek grupy kluczowe znaczenie dla funkcjonowania miasta, zanieczyszczenie powietrza niesie za sobą bowiem poważne ryzyko zdrowotne. Dużą rolę w tworzeniu dobrego ekosystemu miejskiego odgrywa również poziom świadomości i zaangażowania mieszkańców w dbanie o swoje najbliższe otoczenie. Grupa zauważyła wiele powiązań pomiędzy poszczególnymi elementami, które wpływają na cały ekosystem, w tym również na jakość życia mieszkańców, ich zdrowie i stopień zadowolenia, a także atrakcyjność miasta dla potencjalnych inwestorów.

W efekcie tej dyskusji uczestnicy i uczestniczki wybrali do dalszej pracy najistotniejsze ich zdaniem czynniki, w największym stopniu wpływające na pozostałe elementy systemu:

- poziom świadomości interesariuszy (mieszkańców, inwestorów, przedstawicieli administracji) w zakresie środowiska, alternatywnych rozwiązań i wartości zieleni,
- system zarządzania środowiskiem,
- zróżnicowanie źródeł finansowania utrzymania i rozwoju zieleni,
- planowanie przestrzenne.

Etap 3 i 4: Jakie działania warto podjąć i które mają największy potencjał dla wprowadzenia korzystnych zmian?

Ostatnim etapem pracy było wypracowanie propozycji konkretnych działań i projektów, które mogą przyczynić się do zmiany niekorzystnej sytuacji decydującej o jakości środowiska miejskiego. Każdy z zespołów pracował nad tymi działaniami, które w największym stopniu będą sprzyjać czynnikom wybranym na poprzednim etapie. Wspólnie stworzona lista projektów została poddana priorytetyzacji, tak by wybrać te pomysły, które w obecnej chwili mają największy potencjał dla poprawy sytuacji. Poniższa lista zawiera krótki opis wszystkich projektów w kolejności od tego, którego potencjał grupa uznała za najwyższy.

Wszystkie innowacje zaproponowane przez grupę pierwszą odnosiły się przede wszystkim do kwestii świadomości różnych grup interesariuszy oraz ich zaangażowania w działania na rzecz swojego otoczenia:

Mieszkańcy dla zielonej dzielnicy, czyli wirtualny pieniądz na inwestycje lokalne

Projekt zakładał uruchomienie programu zielonego wolontariatu, w ramach którego w każdej dzielnicy mieszkańcy mogliby angażować się w urządzenie i utrzy-

mywanie zieleni w przestrzeni publicznej. Praca mieszkańców byłaby „opłacana” wirtualnym pieniądzem – środkami wysokości realnego kosztu wykonania danej pracy (nasadzenia, podlewania itp.), które następnie przeznaczane byłyby na rzeczywistą inwestycję w konkretny projekt dla osiedla gdzie praca została wykonana. Działanie to miałooby na celu zwiększenie zaangażowania mieszkańców w dbałość o przestrzeń wokół siebie i zmotywowanie ich do tego dodatkową nagrodą. W trakcie dyskusji rozważano również aspekt sprawiedliwości środowiskowej – należy pamiętać o tym, że często miejsca gdzie aktywność mieszkańców jest mniejsza (często zmarginalizowane) otrzymują mniejsze wsparcie i administracja musi na to zwracać uwagę, by przyczynić się do poprawy sytuacji w zakresie istotnego wyzwania jakim jest równy dostęp do terenów zieleni.

Baza wiedzy o możliwościach zaangażowania się w kształtowanie przestrzeni

Stworzenie platformy internetowej, która ułatwi mieszkańcom i innym interesariuszom dostęp do informacji o możliwościach działania na rzecz środowiska w swoim otoczeniu. Na platformie w praktyczny sposób zostałyby zebrane szczegółowe i praktyczne narzędzia wspierające zaangażowanie w tym zakresie, w szczególności dotyczące budżetu partycypacyjnego, inicjatywy lokalnej oraz innych form wsparcia oddolnych projektów służących rozwojowi zieleni. Platforma umożliwiałaby też kontakt z osobami bezpośrednio zajmującymi się zarządzaniem zielenią, dzięki czemu odbiorca mógłby łatwo załatwiać wszelkie kwestie formalne, na przykład dotyczące zgód na nasadzenia czy inne planowane działania prośrodowiskowe na terenie miasta.

Punkt informacyjno-edukacyjny na temat możliwości zaangażowania się na rzecz środowiska miejskiego na poziomie dzielnicy

Miejsce wychodzące do mieszkańców, znajdujące się w sąsiedztwie, najbliższej okolicy w której na co dzień funkcjonują (poczucie przynależności, spójności, utożsamianie się danego punktu z dzielnicą/gminą); miejsce spotkania z drugim człowiekiem, który doradzi i pomoże rozwiązać dany problem, któremu można zgłosić swoje zastrzeżenia, obawy i problemy związane ze środowiskiem przyrodniczym swojego otoczenia; również miejsce spotkań edukacyjnych dla mieszkańców, punkt miłośny na celu rozmowę z aktywnymi mieszkańcami i przekształcenie postaw roszczeniowych we współodpowiedzialność za przestrzeń publiczną.

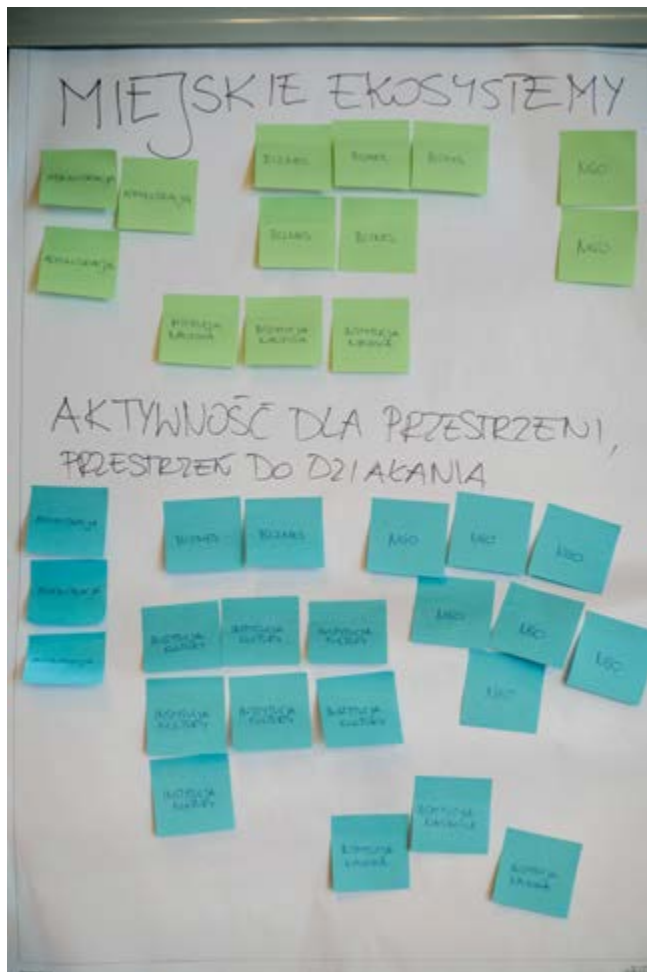
Kronika środowiskowa

Program cykliczny w lokalnej telewizji, emitowany o stałej porze (a następnie umieszczanych w Internecie), mówiący o lokalnym ekosystemie miejskim, aktualnych problemach środowiskowych, innowacyjnych i alternatywnych rozwiązaniach wykorzystywanych w zagospodarowywaniu przestrzeni miejskiej, audycja poszerzająca wiedzę mieszkańców z zakresu działań środowiskowych oraz wyzwań, zwiększająca świadomość roli i istotności dobrze zagospodarowanych terenów zieleni w mieście.

Współpraca uczelni z inwestorami

Miejsce/platforma/baza projektów, które powstają w ramach prac zaliczeniowych i dyplomowych, tworzonych przez studentów; możliwość wykorzystania innowacyjnych i dobrych rozwiązań i praktyk przez inwestorów, poprzez wchodzenie we współpracę z uczelniami.

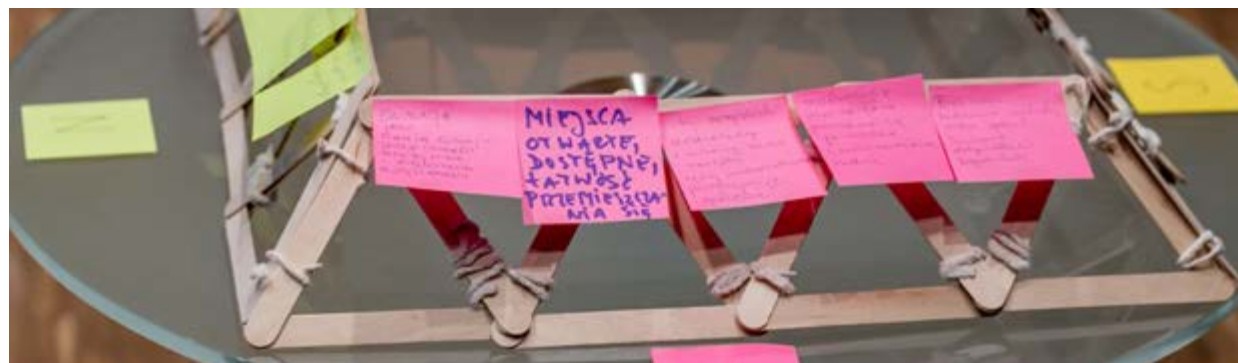

Zrównoważony rozwój przestrzeni publicznych Aktywność dla przestrzeni, przestrzeń do działania podsumowanie prac grupy drugiej

Etap 1. Jakie są najistotniejsze wyzwania zrównoważonego rozwoju przestrzeni publicznej?

Uczestnicy i uczestniczki pracowali w czterech zespołach. Każdy z nich koncentrował się na jednym obszarze, odpowiadającym filarom zrównoważonego rozwoju: środowisko, gospodarka, społeczeństwo, jakość życia. Pracowano nad zagadnieniem przestrzeni publicznej, która z jednej strony jest aktywnie kształtowana przez wiele zaangażowanych grup interesariuszy, a z drugiej – sama zachęca do aktywności, ułatwia i wzmacnia aktywne korzystanie z przestrzeni. Każdy zespół miał za zadanie wskazać pięć wyzwań dotyczących tego zagadnienia, które są najważniejsze z perspektywy, na której się koncentrował (środowisko, gospodarka, społeczeństwo, jakość życia).

Obszar	Aktywność dla przestrzeni, przestrzeń do działania
Wyzwania środowiskowe	<ul style="list-style-type: none"> • Dominacja „kultury samochodowej”, z jednej strony wpływająca na zły stan powietrza, z drugiej – na przewagę rozwiązań sprzyjających samochodom, a nie pieszym; • Zaśmiecanie przestrzeni, poziom segregacji odpadów; • Nieprawidłowe zarządzanie zielenią; • Brak powszechnego zrozumienia, że stan środowiska wpływa na jakość życia, choroby cywilizacyjne; • Hałas, zanieczyszczenie powietrza i wód gruntowych.
Wyzwania gospodarcze	<ul style="list-style-type: none"> • Brak równowagi i systemowych rozwiązań pomiędzy polityką przestrzenną miast a działaniami deweloperów; • Liczba dobrych rozwiązań związanych z transportem i komunikacją – transport publiczny, ścieżki rowerowe, parkingi, wykorzystanie potencjału rzeki w Krakowie; • Liczba atrakcyjnych miejsc pracy, które wpływają na wygląd przestrzeni; • Poziom pokrycia terenu miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz liczba zawartych w nich zapisów gwarantujących dobrą jakość przestrzeni; • Niewykorzystany potencjał zachęt, na przykład w formie podatków do podejmowania (określonych) działalności gospodarczych i pożądaných działań wpływających na przestrzeń.
Wyzwania społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • Poziom dbałości o jakość przestrzeni; • Poziom kultury otwartości (na dialog, współpracę, przyjmowanie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań); • Partykularyzm i prywatyzacja; • Sprzeczne interesy różnych grup (brak rozpoznania i wiedzy na temat potrzeb i interesów różnych grup społecznych); • Wpływ silniejszych i głośniejszych grup (na przykład samorządowców) na kształtowanie przestrzeni.
Wyzwania związane z jakością życia	<ul style="list-style-type: none"> • Oddolne inicjatywy miejskiej demokracji – budżet partycypacyjny, aktywne organizacje pozarządowe, partycypacja społeczna; • Dostęp do technologii jako narzędzia poruszania się po mieście i monitorowania ruchu; • Liczba miejsc do budowania wspólnoty, miejsc spotkań; • Liczba miejsc otwartych, dostępnych, łatwość przemieszczania się; • Poziom edukacji w zakresie estetyki przestrzeni publicznych.

Etap 2: Dlaczego sytuacja przestrzeni publicznej tak się kształtuje? W jakich obszarach najlepiej podjąć interwencje?

Uczestnicy warsztatu dyskutowali o tym, jak zidentyfikowane przez nich wyzwania wpływają na powstawianie i funkcjonowanie przestrzeni zachęcających do działania i na podejmowanie działań kształtujących przestrzeń. W szczególności dyskutowano o czynnikach wpływających na ocenę przestrzeni jako zachęcającej do aktywności i podejmowania różnego typu działań; wśród czynników tych wymieniono między innymi dostępność, przyjazność i użytkowość przestrzeni, ale także bezpieczeństwo i czystość miejsca. Zwrócono także uwagę na wpływ polityki władz miasta na to, do jakiego typu działań zachęca lub zniechęca dana przestrzeń – np. poprzez promowanie określonej działalności gospodarczej czy wprowadzanie rozwiązań wychodzących naprzeciw inicjatywom obywatelskim. Dyskutowano również znaczenie i potencjał stosowania rozwiązań technologicznych (takich jak dostęp do internetu, hotspoty) w przestrzeni publicznej. Podkreślano rolę liderów w generowaniu inicjatyw oddolnych kształtujących przestrzeń.

W efekcie tej dyskusji uczestnicy i uczestniczki z grupy drugiej wybrali do dalszej pracy w czterech grupach najistotniejsze ich zdaniem obszary wpływające na pozostałe elementy systemu:

- Edukacja w zakresie funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego i ekologii miasta;
- Rozwój technologii i rodzajów działalności gospodarczej;
- Rozpoznawanie potrzeb, gotowość do dialogu i włączenia wszystkich interesariuszy;
- Działania na rzecz dostępności przestrzeni publicznych.

Etap 3 i 4: Jakie działania warto podjąć i które mają największy potencjał dla wprowadzenia korzystnych zmian?

Ostatnim etapem pracy było wypracowanie propozycji działań i projektów, które mogą przyczynić się do podniesienia jakości funkcjonowania przestrzeni publicznej. Wspólnie stworzona lista czternastu propozycji została poddana priorytetyzacji, tak by wybrać te pomysły, które w obecnej chwili mają największy potencjał dla poprawy sytuacji.

Grupa druga uznała za najbardziej priorytetowe i potencjalnie skuteczne następujące pomysły na inicjatywy:

- Organizacja warsztatów projektowych z mieszkańcami i przedstawicielami instytucji miejskich celem wspólnego wypracowywania decyzji. Warsztaty miałyby być organizowane jako jeden z etapów procesu decyzyjnego dotyczącego zagospodarowania istniejących lub nowych przestrzeni publicznych, a dzięki udziałowi urzędników uczestnicy otrzymywaliby na bieżąco informacje, czy dane rozwiązania i koncepcje są możliwe do wdrożenia (ze względu na przykład na własność gruntów czy infrastrukturę);
- Likwidacja barier architektonicznych i przestrzennych, których nadal pomimo odpowiednich przepisów jest bardzo wiele w naszym kraju;
- Opracowanie standardów urbanistycznych dla nowoprojektowanych i istniejących przestrzeni publicznych, które zawierałyby wytyczne do projektowania bezpiecznych, przyjaznych i atrakcyjnych przestrzeni publicznych;
- Podejmowanie działań niskokosztowych mających na celu sprawdzenie danego rozwiązania w przestrzeni (prototypowanie), połączonego z konkursem minigrantów dla mieszkańców. W ramach konkursu mieszkańcy mogliby zgłaszać swoje pomysły na aranżację i zagospodarowanie danego miejsca i sprawdzić jak dany pomysł funkcjonuje w wybranej przestrzeni.

Zostały jeszcze zaproponowane inne pomysły:

- Transparentność i przejrzystość przestrzeni – zadbanie o powstanie systemu połączeń przestrzeni publicznych wraz z właściwym ich oznakowaniem i systemem informacji;
- Edukacja ekologiczna osób starszych w formie warsztatów, otwartych spotkań, kampanii;
- Akcje społeczne ukierunkowane na kształtowanie i poprawę przestrzeni publicznej, na przykład nasadzenia, porządkowanie;
- Rozbudowanie systemu informacji miejskiej o wiadomości, pomysły i komunikaty dotyczące ekologii;
- Konkursy dla właścicieli sklepów, punktów usługowych na najładniejszą witrynę (konkursy tematyczne lub powiązana z wydarzeniami kulturalnymi lub historycznymi);
- Wykupienie przez miasto i zaadaptowanie kilku lokali użytkowych do wykorzystania na działalność „profilowaną”, kulturalną lub edukacyjną, na przykład galerię sztuki, która będzie wpływała pozytywnie na swoje otoczenie;
- Poszerzenie stref z dostępem do szerokopasmowego internetu;
- Montaż poidetek miejskich w przestrzeni publicznej;
- Łatwiejszy i bardziej intuicyjny dostęp do publicznych informacji;
- Nazwanie, zdefiniowanie interesariuszy i zaproszenie ich do działania.

Warsztaty wskazały wiele wyzwań związanych z kształtowaniem i jakością przestrzeni miejskiej, w której żyjemy. Mimo, że problem omawiany był z dwóch różnych perspektyw – zazieleniania miast oraz procesów partycypacyjnych w kreowaniu przestrzeni publicznych, przedstawione wyzwania częściowo się pokrywały oraz uzupełniały, tworząc pełny obraz przeszkód i trudów, z którymi ludzie tworzący przestrzeń miejską się zmierzają. Pokazuje to, że niezależnie od omawianej idei oraz celu do którego dążymy, wszyscy inte-

resariusze (mieszkańcy, inwestorzy czy urzędnicy) widzą te same zagrożenia i problemy. Liczba innowacyjnych projektów, zaproponowanych przez uczestniczki i uczestników warsztatów, odpowiadających na pojawiające się wyzwania, pokazuje z kolei, że mimo ogromu wyzwań i kwestii, można zmieniać jakość i kształtować przestrzeń miejską na wiele dobrych i mądrych sposobów. Dzięki różnorodności ekspertek i ekspertów, warsztaty po raz kolejny dowiodły, jak ważny w dobrym kształtowaniu naszej przestrzeni oraz w podejmowanych działaniach na rzecz poprawy jakości życia, jest dialog oraz współpraca pomiędzy wszystkimi interesariuszami.

Tekst raportu: Karolina Maliszewska, Agnieszka Czachowska, Katarzyna Biejat, Agata Pietrzyk-Kaszyńska, Fundacja Sendzimira

